[йа], [йә] аваз кушылмалары һәм я хәрефе

Учимся читать я правильно и без ошибок.

Почему стоит разобраться с я

- В татарском языке буква и звук не всегда совпадают. Буква я помогает заметить это сразу. Если понять её правило, читать слова станет легче, а ошибок в тетради будет заметно меньше.

Аваз һәм хәреф аермасы

- Аваз — это то, что мы слышим и произносим. Хәреф — это знак на письме, который помогает показать этот звук в слове.

- Буква я может передавать сразу два звука. В одних словах слышится [йа], в других — [йә]. Это важно замечать при чтении.

- Если различать звук и букву, легче понять, как слово звучит на самом деле. Тогда чтение становится точнее, а письмо — увереннее.

Сүз башында я хәрефе

Когда я стоит в начале слова

Если слово начинается с я, обычно слышится [йа]. Так читаются слова ябалак, яз, яңа, ямь. Звук начинается мягко, будто слово делает маленький шаг вперёд.

Как это звучит

Сначала слышен лёгкий [й], потом открытый [а]. Поэтому начало слова звучит ясно и звонко. Это удобно запомнить по знакомым словам и повторять вслух.

Сүз эчендә я хәрефе

Когда я стоит внутри слова, особенно после гласного, она часто тоже звучит как [йа]. Так работают слова дөнья и баян.

В словах маяк и кояшлы буква я помогает разделить звучание слогов. Из-за этого слово читается ровнее и понятнее, без спешки и путаницы.

Середина слова — хорошая подсказка для читателя. Если внимательно посмотреть на соседние звуки, можно быстрее понять, как правильно произнести букву я.

Слова с мягким [йә]

Яшел листок

В слове яшел буква я звучит мягко, как [йә]. Так же легко и нежно шуршит молодой листок на ветке. Это слово хорошо подходит, чтобы услышать аккуратное татарское произношение.

Ямьле настроение

Слово ямьле передаёт приятное, тёплое звучание. В нём буква я тоже читается как [йә], и от этого слово кажется особенно ласковым. Его хочется произнести спокойно и красиво.

Яфрак на ветру

В слове яфрак слышится мягкое [йә], будто листик тихо качается на ветру. Такое звучание помогает почувствовать, что татарские слова могут быть очень нежными и мелодичными.

Я хәрефен ничек укырга

Схема показывает простой порядок действий для чтения слова с буквой я.

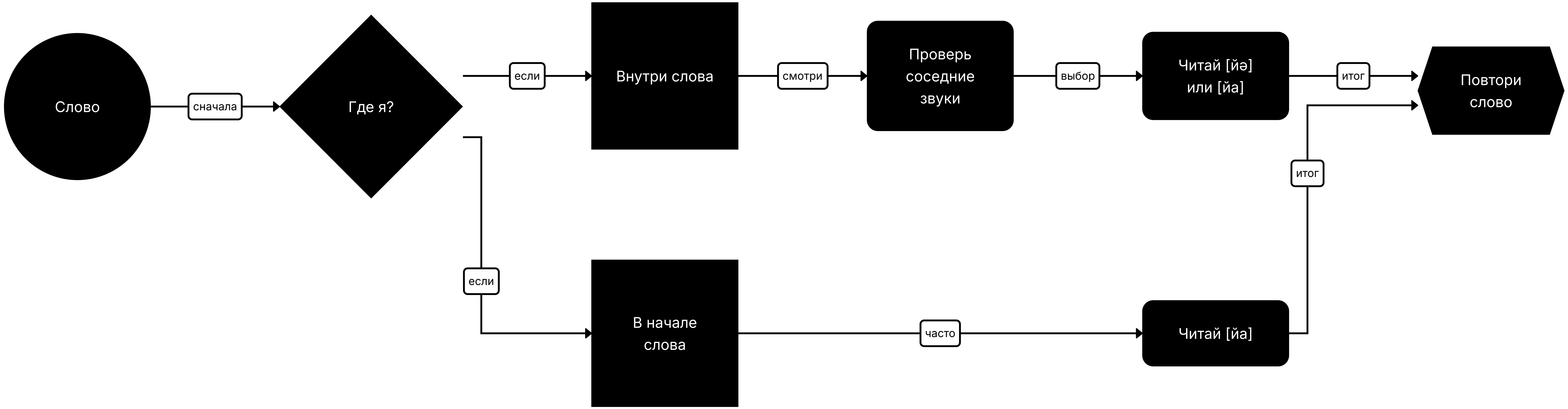

Көндәлек сүзләрдә я хәрефе

Яңа

Это слово дети часто слышат на уроках. Буква я стоит в начале и сразу подсказывает нужное звучание. Слово короткое, поэтому его легко прочитать и запомнить.

Ял

В слове ял буква я открывает слово мягко и звонко. Оно знакомо почти каждому школьнику, потому что связано с отдыхом. Такое слово удобно читать хором и по одному.

Яңгыр

Слово яңгыр помогает потренировать внимательное чтение. Здесь буква я стоит в начале, а само слово звучит очень живо. Его легко представить по осенней погоде за окном.

Дөнья

В слове дөнья буква я находится внутри слова. Это хороший пример, чтобы увидеть, что я может встречаться не только в начале. Слово знакомое и запоминается без труда.

Ике төрле әйтелешне чагыштыру

Когда я стоит в начале

В словах яз, яр, ямь буква я открывает слово и обычно читается как [йа]. Сначала слышится лёгкий [й], потом идёт ясный [а].

Когда я стоит внутри слова

В словах дөнья, баян, маяк буква я находится внутри слова. Здесь важно смотреть на соседние звуки и читать слово целиком, чтобы не потерять его ритм.

Я һәм башка охшаш хәрефләр

Буква я может напоминать е, но они читаются по-разному. Я передаёт [йа] или [йә], а е помогает услышать другой мягкий звук.

Буква ю тоже похожа на я по виду, но обозначает [йу]. Если читать внимательно, путаницы станет меньше, а слова будут звучать правильно.

Ещё одна похожая буква — ё. Она передаёт [йо] и встречается в других словах. Для чтения важно не только смотреть, но и слушать слово.

Запомнить просто: у каждой из этих букв свой звук. Когда знаешь это правило, буквы перестают спорить между собой и дружно помогают читать.

Я хәрефе сүзнең яңгырашын үзгәртә

Я хәрефе сүзгә җиңел һәм йомшак тавыш өсти. Яшел, яшь, яфрак кебек сүзләрдә бу ачык ишетелә: әйтелеш көчле түгел, ә җылы һәм тыныч яңгырый.

Кайбер сүзләрдә я хәрефе янәшәдәге авазлар белән бергә ишетелә. Шуңа күрә ул сүзне укыганда темпны да, яңгырашны да үзгәртә һәм сүзне төгәлрәк итә.

Татар телендә я хәрефе сүзләрне матуррак һәм аңлаешлырак яңгырата. Балалар өчен бу хәрефне тыңлап өйрәнү кызыклы: ул гүя сүзгә кечкенә музыка өсти.

Дөрес укуга өч адым

Я хәрефен дөрес уку өчен башта аның сүздәге урынын, аннары янәшә авазларны карыйбыз, соңыннан сүзне тулысынча ачык итеп кабатлыйбыз.

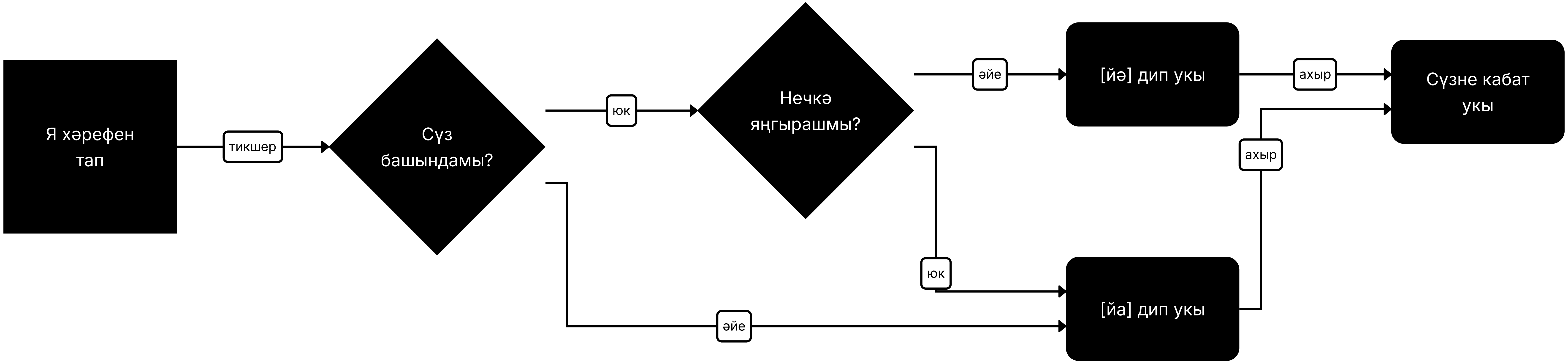

Еш очрый торган хаталар

- Иң киң таралган ялгыш — я хәрефен һәрвакыт бер үк тавыш дип уйлау. Чынлыкта ул сүзнең урынына һәм янәшә авазларга карап, [йа] да, [йә] дә булып яңгырый.
- Икенче ялгыш — татар сүзләрен русча кебегрәк укырга тырышу. Андый чакта әйтелеш бераз бутала, ә сүзнең матурлыгы кими. Дөрес тыңлау һәм кабатлап уку бу хатаны җиңәргә ярдәм итә.

Кыска сүзләр белән күнегү

1. Сүз башын тыңлау

Яз, яңа, ямь сүзләрендә я хәрефе башта килә. Балалар бу сүзләрне ачык итеп укып, [йа] тавышын тиз таныйлар.

2. Сүз эченә күз салу

Баян, дөнья, маяк сүзләрендә я хәрефе уртада очрый. Монда ул сүзнең яңгырашын саклый һәм укучыны игътибарлы булырга өйрәтә.

3. Кагыйдәне ныгыту

Ямь, яз, яңа, баян, дөнья, маяк сүзләрен чиратлап уку кагыйдәне ныгыта. Кыска сүзләр белән эшләү хәтердә яхшы кала.

Я хәрефе һәм иҗекләр

- Я хәрефе сүзне иҗекләргә бүлгәндә ярдәм итә, чөнки ул ишетеп укуны җиңеләйтә. Мәсәлән, я-ңа һәм ма-як кебек сүзләрдә бүленеш ачык күренә.

- Иҗекләрне дөрес бүлү сүзне тизрәк танырга булыша. Дөнья, баян, я-з кебек сүзләрдә балалар авазларны аерып ишетергә һәм бөтен сүзне төгәл әйтергә өйрәнә.

- Кайчак я хәрефе иҗек башында да, уртасында да очрый. Шуңа күрә сүзне акрынлап уку, авазларны тыңлау һәм соңыннан бөтен сүзне кабатлау иң уңайлы юл булып тора.

Татар сүзләренең матур яңгырашы

Яшел үләннең җылы авазы

Яшел үлән турында әйткәндә, сүзләр үзләре үк тыныч һәм йомшак яңгырый. Я хәрефе бу сүзгә җиңел сулыш кебек өстәлә, ә күз алдына язгы алан килеп баса. Балалар мондый сүзләрне тыңлаганда телнең матурлыгын сизә.

Яңа көн, ямьле иртә

Яңа көн дигәндә, иртәнге һава кебек чиста һәм ачык тавыш ишетелә. Ямьле иртә сүзтезмәсе исә сүзләргә җылылык бирә. Мондый мисаллар я хәрефенең татар телендә нинди йомшак яңгыраш тудыруын күрсәтә.

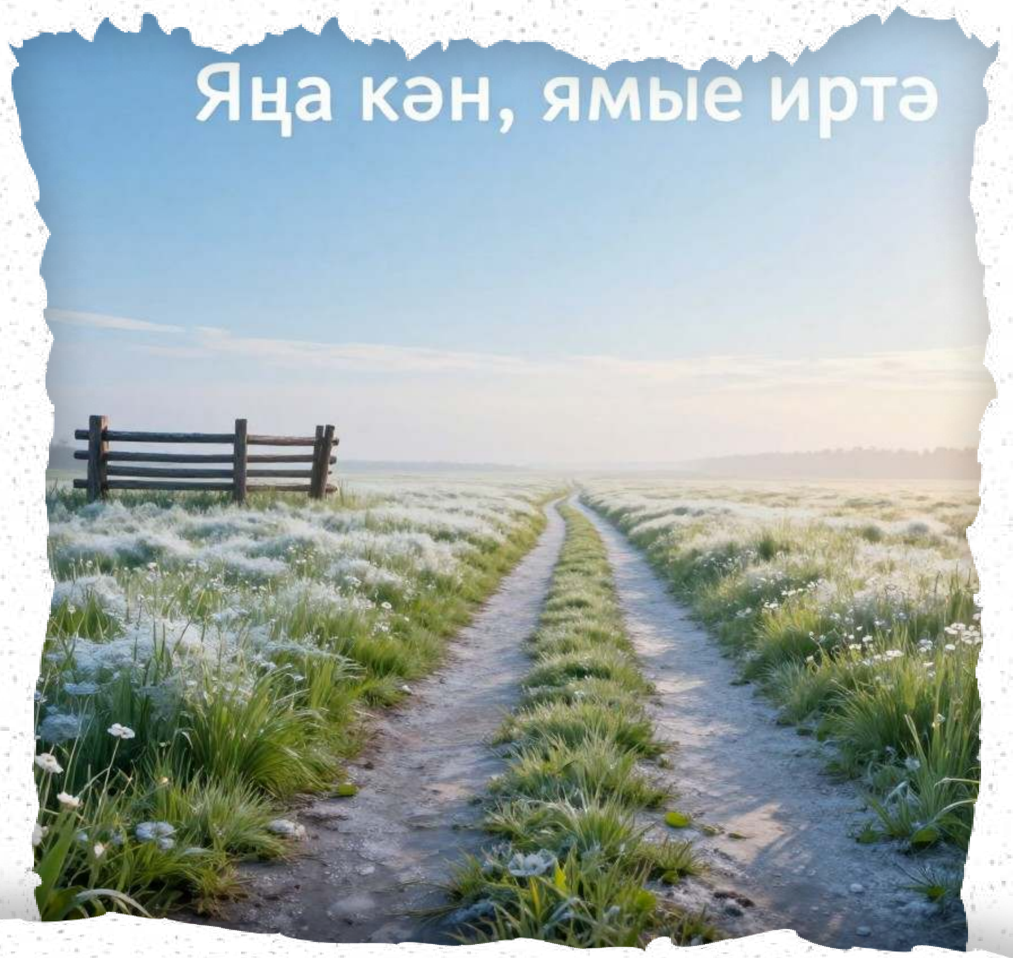

Яңгырдан соңгы дөнья

Яңгыр яуганнан соң дөнья тагын да ягымлырак күренә. Бу сүзләрдә я хәрефе яңгырашка җанлылык кертә, ә майда кояш чыккан кебек күңелне күтәрә. Укучы өчен бу образларны хәтердә калдыру бик җиңел.

Сүзне тикшерү тәртибе

Я хәрефен тикшергәндә сүзне күз белән карыйбыз, аннары аның урынын һәм янәшә авазларын тыңлыйбыз, соңыннан нәтиҗәне тагын бер тапкыр укып ныгытабыз.

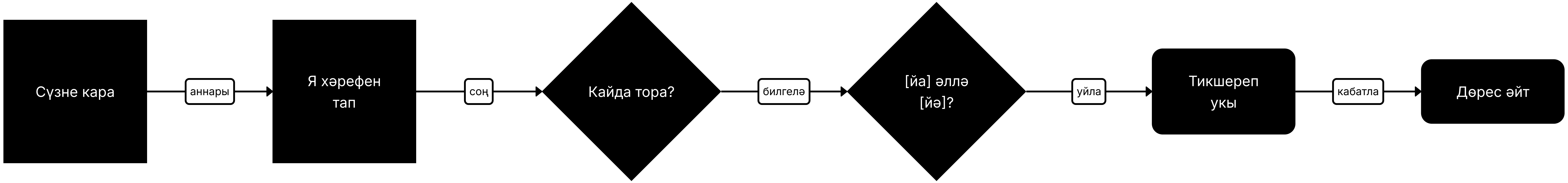

Истә калдыру өчен кыска юллар

Сүз башын тыңла

Я хәрефе сүз башында еш кына [йа] булып ишетелә. Яз, яңа, ямь сүзләрен берничә тапкыр әйтеп карасаң, бу кагыйдә тиз истә кала.

Нечкәлекне ишет

Кайбер сүзләрдә я хәрефе [йә] булып яңгырый. Яшел, яшь, яфрак сүзләрендә йомшак тавышны тыңлап, аны башка сүзләр белән бутамаска өйрән.

Кыска сүзләр белән кабатла

Кыска һәм таныш сүзләр хәтердә яхшырак кала. Ямь, яңа, яңгыр сүзләрен кабатлау я хәрефенең төрле яңгырашын тизрәк аңларга ярдәм итә.

Дәрестә куллану өчен мисаллар

Яңа дәфтәр өстәлдә

Өстәлдә яңа дәфтәр ята, ә янәшәсендә яшел карандаш тора. Укытучы бу сүзләрне укыганда, балалар я хәрефенең ничек яңгыравын тыңлый. Шул рәвешле дәрес башыннан ук кагыйдә күренеп тора.

Дөнья картасы һәм маяк

Дөнья картасы диварда эленеп тора, ә рәсемдә маяк яктыртып күрсәтелгән. Бу сүзләр аша укучылар я хәрефенең сүз эчендә дә очравын аңлый. Мәктәптә мондый мисаллар хәтергә тиз керә.

Ямьле көннән уку эше

Тәрәзә артында ямьле көн, ә сыйныфта матур тынлык. Балалар ямьле, яз, яфрак кебек сүзләрне чиратлап укый. Мондый мисаллар дәресне җанландыра һәм татар сүзләренең яңгырашын тоярга ярдәм итә.

Төп нәтиҗә

Я хәрефе сүз башында да, сүз эчендә дә төрлечә яңгырый.
Аны дөрес уку өчен урынны, янәшә авазларны һәм сүзнең
бөтен яңгырашын игътибар белән тыңлау җитә.